

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3730>

KAYSERİ MEZHEPSİZ KİLİSESİ VE GÖKKUŞAĞI KOROSU MÜZİK RİTÜELLERİ: GELENEĞİN İCADI

KAYSERİ NONSECTERIAN CHURCH AND MUSIC RITUELS OF RAINBOW CHORUS: INVENTION OF TRADITION

Resul BAĞI*

Öz

Hristiyanlık, temelde vahiy ve mukaddes kitaba inanan tek tanrılı dinlerden birisidir. Hristiyanlık dini, 20 asırlık bir zaman dilimini kapsar ve bu dinin kutsal kitabı da Kitab-ı Mukaddes'tir. Hristiyanlık, Yunanca İsa anlamına gelen "khristanos" kelimesinden türemiştir ve O'nun yolundan gidenler anlamına gelmektedir.

Küresel-yerel ölçekli toplumsal ve kültürel açıdan değişimler, küreselleşme sürecinde daha belirgin ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlara bağlı olarak, müzik pratiklerinde de sadece seküler değil aynı zamanda dini alanlarda da değişimlere rastlamak mümkündür. Çağdaş tapınma müziği olarak adlandırılan müzik pratiği, Hristiyanlık'ta popüler müziğin dinsel alanlardaki biçim ve biçemlerini tanımlamaktadır.

Bu çalışmanın konusunu, Kayseri'de herhangi bir mezhep ya da kiliseye bağlı olmayan ve din değiştiren Hristiyanlar oluşturmaktadır. Çalışmada, Kayseri'de genellikle eğitim amaçlı bulunan farklı mezheplerden büyük bir çoğunluğu özellikle Afrika ülkelerinin vatandaşı olan Hristiyanların oluşturduğu kilisenin, popüler müzik pratikleri incelenecektir. Mezhepsiz Kilisesi denilen bu kilisede özellikle Pazar ayinleri başta olmak üzere tüm dini ritüellerin müzik pratikleri Gökkuşuğu Korusu tarafından icra edilmektedir. Kilise ayinlerinde çağdaş tapınma biçimi gerçekleştirerek manevi bağlılık hissettikleri Anadolu Hristiyan Derneği tapınma olayı içerisinde kendi müzik kültürlerini oluşturmuşlardır. Bu çalışmada teorik olarak Kayseri Mezhepsiz Kilisesi bünyesinde bulunan Gökkuşuğu Korusu'nun müzik pratikleri, topluluğun oluşumu ve müzikleri geleneğin icadı kuramı ile incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kilise, Müzik, Kilise Korusu, Geleneğin İcadı.

Abstract

Christianity is one of the monotheistic religions that basically believes in revelation and sacred books. The Christian religion covers a period of 20 centuries and the holy book of this religion is the Bible. Christianity is derived from the Greek word "khristanos" which means Jesus.

Social and cultural changes on a global-local scale have begun to emerge more prominently in the process of globalization. Accordingly, it is possible to see changes not only in the secular but also in religious fields in music practices. The practice of music, which is called contemporary worship music, describes the forms and styles of popular music in Christianity.

The subject of this study consists of Christians who do not belong to any sect or church and Christians are those who change their religion in Kayseri. In addition to the study, popular music practices of the church, which is composed of Christians who are citizens of African countries, will be examined. In this church called Nonsecterian Church, the music practices of all religious rituals, especially Sunday rites, are performed by the Rainbow Choir. They realized their own musical culture within the worship event of the Anatolian Christian Association, where they felt spiritual commitment by performing contemporary worship style in church rituals. In this study, theoretically, the music practices, formation of the ensemble and music of the Gökkuşuğu Choir within the Kayseri Nonsecterian Church will be examined with the theory of the invention of tradition.

Keywords: Church, Music, Church Choir, Invention of Tradition.

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı.

1. Giriş

*İnsan doğası, inanılmaz derecede yumuşaktır.
Karşıt kültürel geleneklere hassas ve çelişkili bir biçimde yanıt verir.
Margaret Mead*

Hristiyanlık, temelde vahiy ve mukaddes kitaba inanan tek tanrılı dinlerden birisidir. Tarihçiler bu dönemi dört devir şeklinde incelemişlerdir. Bunlardan birincisi, Havarilerin Hristiyanlığı yaydığı dönem, İkinci dönem 5. ve 16. yüzyıllara kadar süren Doğu Kilisesinin Batı Kilisesinden ayrıldığı dönem, Üçüncü dönem ise 16. ve 17. yüzyılları içine alan dönemdir. Bu çalışmada, Kayseri ilimizde bulunan, Hristiyanlık dinin herhangi bir kilisesine/mezhebine bağlı olmayan ve kendilerini Kayseri Mezhepsiz Kilisesi¹ olarak tanımlayan topluluğun dinsel müzik uygulamaları, kültürel ve müzikal açıdan incelenmiştir. Günümüzde Kayseri’de farklı etnisitelere ait olan farklı mezheplere bağlı azınlık vakfı statüsünde 3 adet kilise bulunmaktadır. Bunlar; tez konumuz olan Mezhepsiz Kilisesi, İran Kilisesi ve Ermeni Kilisesi’dir. Ermeni Kilisesi haricindekiler ev tipi kilise şeklindedir.

Üzerinde çalıştığımız topluluk olan KMK gerek topluluğun oluşumundaki yapı özeli gerekse topluluk ritüelleri ve müzik pratikleri açısından Hristiyanlığın ilk yıllarındaki uygulamalar ve geçerlilik bağlamında gerçekleştirildiği için bu topluluğu ‘Gelenegin İcadı’ teorisi üzerinden okuyacağız. Gelenekler icat etmek geçmişte referansla (bunu tekrarı dayatarak yapsa bile) belirginlik kazanan, özünde bir formelleştirme ve rutinleştirme sürecidir (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 5). KMK’da Hristiyanlığın bütün mezheplerinden inananların tek çatı altında yeniden mezhep farkı gözetmeksizin bir araya gelmesi aslında Hristiyanlığın ilk yıllarındaki ibadet şeklinin yeniden icat edilmesi olarak değerlendirilebilir. Hristiyanlık dininin yayılmaya başladığı ilk yüzyıllarda olduğu gibi tek sesli müzik uygulamaları da yine topluluğun ortaya koyduğu “gelenek icadı” ritüelleridir. Gelenek icadında arz/talep yönündeki büyük çaplı değişiklikler icadın kabul görürlüğünün ne kadar zaman alacağını ya da ne kadar bir kitleye hitap edeceğini belirler. Bazen bu değişiklikler çok hızlı bazen de oldukça yavaş ve küçük çapta ilerleyebilir. Bu tür bir formelleşmenin izleyeceği yol ve mekân icadın genel geçerliği hakkında bilgi verecektir. Günümüzde Kayseri Mezhepsiz Kilisesinin cemaat oluşumu -tüm mezheplerden Hristiyanların bir araya gelmesi- ve bu cemaatin uyguladığı dini müzik ritüellerindeki tek seslilik buna bağlı olarak da buldukları ülkenin resmi dilinde ritüeller yapılması belki de zamanla dünya genelindeki Hristiyanlık dini uygulamalarında genel geçer konuma gelebilir. Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz; “İcat edilmiş gelenekler” belki de kabul görürlüklerine bağlı olarak uygulandığı topluluklar tarafından genel geçerlik kazanabilirler.

Topluluk üyeleri Kiliselerine herhangi bir isim vermemişlerdir ve herhangi bir Patriğe bağlı olmamakla birlikte Anadolu Hristiyan Topluluğu Derneğine gönülden bağlılıklarını sürdürmektedirler. Çalışmada, dinsel müzik-sosyo kültürel yapı-kimlik ilişkisi, KMK cemaati özelinde ele alınmıştır. Öncelikle Kayseri Mezhepsiz Kilisesi Cemaatinin bölgedeki demografik dağılımı üzerinde durulacak, daha sonra Tapınma müzikleri; kilise ayin müzikleri genel çerçevede gruplandırılmıştır. Yapılan bu müzikler ilahilerin müziksel icrası, müziksel yapı ve işlev bakımından incelenmiştir.

ANADOLU HRİSTİYAN TOPLULUĞU DERNEĞİ

Şekil 1: Anadolu Hristiyan Topluluğu Derneği Amblemi

Bir toplumu oluşturan farklı kimlikler ve aidiyetler, etnik gruplar, bölgeler ve dinleri aşan sembol ve ritüeller örtüşen sadakat, uysallık ve benzeşim beklentileri yaratacak amaçlara hizmet ederler (Donnan ve Wilson, 2002, s. 118-121, Aktaran Turan, 2016: 45). Çalışmanın en önemli odak noktasını KMK’nın hem ayin sırasında hem de müziklerde dil olarak Türkçeyi tercih etmeleri oluşturmuştur. Türkçe bu topluluğun bir araya gelmesinde dini bağlama ek olarak birlik noktalarından birisidir. Farklı ülkelerden farklı dillerden oluşan cemaat üyeleri Türkçeyi öğrenmişler ve ayin müziklerine Türkçe eşlik etmektedirler. KMK’da yaptığımız alan çalışması bazı açılardan büyük zorluklar içerisinde gerçekleşmiştir. Özellikle cemaat üyeleri bu kiliseye geldikleri konusunda sosyal medya ve farklı çevrelerce bilgi verilmemesi, fotoğraflarının yayınlanmaması gibi önemli noktalarda zorluklar çıkartmıştır. Günümüzde Avrupa’da bile pek çok kilisede

¹ Kayseri Mezhepsiz Kilisesi yazımızda “KMK” kısaltması ile kullanılacaktır.

kamera kaydı yapılamaz iken, biz her ne kadar büyük zorluklar ile gerçekleşmiş olsa da kilisede kamera kaydı yapma fırsatını bulduk. Özellikle ibadet esnasında yaptığımız kamera çekimlerine büyük itirazlar ve tepki ile karşılaştık. Fakat kilise yönetimi her konuda bizden yardımını esirgememiştir.

2. Geleneğin İcadı

'Gelenek' ile 'Görenek' arasındaki ayrım çalışmamızda önemli bir noktadır. 'Görenek' geleneksel topluma hâkim olan bir uygulamadır. İcat edilmiş olanları dâhil olmak üzere bütün 'gelenekler'in amacı ve özelliği değişmezliktir. Gönderme yaptıkları gerçek ya da icat edilmiş geçmiş, tekrar gibi, sabit (norm olarak formalize edilmiş) pratikler dayatır. Geleneksel toplumlardaki 'görenekler' ise, hem motor hem de tekerlek olmak gibi çifte işlev görürler (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 3). Görenek, bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığıdır. Göreneğin örf, âdet ve geleneğe oranla yaptırım gücü daha zayıftır. Diğer sosyal alışkanlıklarda olduğu gibi, görenekler için bir şeyin mutlaka yerine getirilmesi gibi bir zorunluluk yoktur. Görenekler süreklilik kazandığı gibi, bir süre sonra ortadan kalkabilirler (Örnek, 2000: 126). Hobsbawm, geleneğin icadı veya icat edilmiş gelenek ifadelerini eski gibi görünen ve kısa süre önce ortaya çıkmış pratikler için kullanmaktadır. Hristiyanlık dininde ibadet ve Kilise eskidir fakat KMK'nın tüm inananları tek çatı altında toplama ritüeli "icat"tır. Türkçe de "icat" kelimesinin İngilizce karşılığı olan "invent": icat edilmiş veya uydurma anlamına gelmektedir. Gerek Türkçe icat gerek İngilizce invent kelimeleri; ilk kez yeni bir şey yaratmak anlamına gelmektedir. Geleneğin icadı, geçmişte bir geleneğe sahip olmadığı halde eski ve geçmişle bir bağlantısı var gibi görünen pratikler için kullanılmalıdır. KMK Cemaat oluşumu ve dini ritüellerdeki müzikal uygulamaları geleneğin icadı olarak değerlendirebiliriz. Connerton (2014), toplumsal belleğin biçimlenmesinde ideolojik fonksiyonlar gösterebilecek törenlerin tarihin bir noktasından icat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (s. 84-106).

Hristiyan dini göreneklerinde ve ritüellerde müzik uygulaması eskiden beri yapılagelmekte olan bir davranıştır. Fakat kalıplaşmadığı için yeniliğe ve değişmeye açıktır. Bu özelliğinden dolayı, görenekler kapsamındaki bu uygulama biçimine yenisi eklenebilir ve değişebilir. Fakat uygulamaya ilk başlanıldığı yıllarda "görenek" olarak değerlendirebileceğimiz dini müzik ritüeli zaman içerisinde "yerine getirilmesi zorunlu" bir ritüel konumu almıştır. Görenekler, belli bir noktaya kadar, yeniliğe ve değişime engel olmazlar; yine de değişimin önceki göreneklerle uyumlu olması, hatta özdeş görünmesi gerekliliği, değişim sürecine ciddi sınırlamalar getirecektir. Göreneklerin gerçekleşmesini sağladığı şey, arzulan bir değişme (ya da değişmeye karşı dirence), kendisinden öncekine tanınan ruhsatı, tarihte ifadesini bulan toplumsal devamlılık ve doğa yasası ruhsatını atfetmektir (Hobsbawm ve Ranger 2006: 3). Hristiyan dini kültüründe ritüellerde müzik uygulamalarının her ne kadar ne zaman başladığı net olarak bilinmese de, bu uygulama günümüzde yaşanacak herhangi bir değişime karşı -kökeni tarihsel geçmişe dayanan kiliseler hariç- güçlü bir direnç içerisinde değildir. Gelenek, kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıntıları (mirasları), alışkanlıklar, bilgiler, beceriler, davranışlar vb. gelenekler içerisinde yer alır (Örnek, 2000: 126, aktaran Artun, 2016: 145). Öyle ki, uygulama içerisinde ritüellerde dini liderlerin yaptığı sunum sonrasında ibadetin özellikle son aşamasında tanrıya yakarış ve şükürün ezgisel olarak yapılması artık bir gelenek halini almıştır. 'Görenek' kendini değişmez kılamaz, çünkü 'geleneksel' toplumlarda bile hayat değişmez değildir (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 3). Bu bağlamda Hristiyan dini ritüellerinde özellikle de müzikal uygulamalarda tarihsel süreç içerisinde önemli değişiklikler olmuştur. Dini ritüellerde 'değişmeyen tek şey değişimdir' felsefesi ile müzikal uygulamalarda değişimler zaman zaman görülmektedir. İlk zamanlarında tek sesli yapılan müzikler, daha sonra polifonik ve çok sesli müzik formlarının eklenmesi ile geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Günümüzde -özellikle bu dini sonradan kabul eden topluluk üyelerince- yeniden tek sesli müzik ritüelleri yapan toplulukların sayısı giderek artmaktadır. Gelişen teknoloji sayesinde dijital uygulamalar bu müziklerin tek sesli olarak yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır.

Bu bağlamda Hristiyan inanç uygulamalarında ibadet 'görenek' iken müzikal uygulamalar yapılması 'gelenek/icat edilmiş gelenek' haline dönüşmüştür. Üç büyük dinin dini ritüel uygulamalarında müzik ibadet şekli değildir. Fakat zamanla insanların müziği bir ibadet aracı olarak uygulaması, sanki bu ritüelin bir parçası gibi görülmesine neden olmuştur. Çok sesli ya da polifonik müzik ritüelleri dini uygulamaların asıl eylemini sarmalayan ritüelleştirilmiş pratiklerdir. Görenekteki değişiklikler adet olduğu üzere onunla iç içe geçmiş olan geleneği de kaçınılmaz bir şekilde değiştirecektir. Dini ritüellerde herhangi bir mezhep/etnik ayrım gözetilmeksizin tek bir çatı altında ve tek sesli müzik ile ibadet yapmaya başlayan KMK'nın günümüzde yaptığı uygulamalar 'geleneğin yeniden icadı' olarak değerlendirilebilir. KMK'nın yabancı uyruklu üyeleri, ülkelerinden uzakta bulunan bu mekânda, KMK'yı ülkelerindeki mekânların yeni biçimleri olarak tanımlamaya çalışırlar ve ibadet şekilleri, söyledikleri ezgiler ile bu mekânı eski kılmıştır. Özüne bakılacak olur ise gelenek icadı olarak görülen uygulamalarda önemli olan dini konuların yeni olması değil, bekasının eski olmasıdır. Yani KMK'nın adının "Yeni Protestan Kilisesi vb." şeklinde

isimlendirilmesi bu kiliseyi ya da cemaati yeni yapmayacaktır. Yeni olan genel olarak siyasal ya da dini konuların “yeni” diye adlandırılması değildir. Bu tür adlandırmalarda “Yeni” ve “eski” arasında artzamanlı bir ilişki kuruluyor ve yeni olan, ölümlerden muğlak bir kutsama bekliyormuş gibi görünüyordu (Anderson, 2014: 207). Fakat KMK'nın oluşumunda amaç ne “yeni” ne de “eski”yi bir araya getirmektir. KMK tamamen bağımsız, kendini Hristiyanlık dini ritüellerine bağlı olarak gören dili, ırkı ne olursa olsun herkesin tek çatı altında toplanabileceği bir ibadet mekânı olarak ortaya çıkmıştır. KMK'de yeni olan değişmez bir şekilde yitip gitmiş bir şeyin “halefi” ya da “varisi” anlamına gelmez.

Hristiyanlık dini ritüellerinde müzik uygulaması, sosyal bir norm olarak söz konusu topluluk üyeleri arasındaki ilişkiler odağında kuşatıcı bir özellik sergilemektedir. Müzik ritüeli dini uygulamada tapınma uygulamasının düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Zaman içerisinde içselleştirilmiş olan bu uygulama Hristiyanlık mensubu üyeler tarafından tutucu bir gelenek haline gelmiş ve topluluk üzerinde oldukça etkili olmaya başlamıştır. Zaman içerisinde müzik uygulaması ritüel içerisinde ‘bilinegelen’ buna bağlı olarak da ‘uygulanagelen’ konumuna ulaşmıştır. Gelenekler icat etmek, geçmişe referansla -bunu tekrarı dayatarak yapsa bile- belirginlik kazanan, özünde bir formelleştirme ve rutinleştirme sürecidir (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 5). Tıpkı dini ritüellerde ayin içerisinde müzikal uygulamaların rutinleşmesi ile birlikte formelleşmesi gibi. Bilim ve sanat geleneklerinin toplum üzerindeki etkileri oldukça azdır ve katı değildir. Fakat Hristiyanlık dini ritüelleri içerisinde içselleştirilen müzik uygulamaları nitelikleri açısından tutucu olan din şemsiyesi altına girdiği için topluluk üzerinde din bağlantılı oldukça etkilidir.

Gelenek icadı, sadece ‘geleneksel’ toplumlar açısından değil, ‘modern’ toplumlar açısından da geçerlidir. Bu formalizasyonda konumuz olan Hristiyan toplumlarının müzikal değişimleri özellikle sonradan din değiştirerek Hristiyanlığa geçen topluluklar için -özellikle Afrika ülkeleri- geçerli değil, kökeni yüzyıllara dayalı olan Avrupa ve Ermeni toplulukları da bu sistematik döngünün içerisinde. Gelenek icadında toplumların hızlı dönüşümlerinin ‘eski’ geleneklerin tasarlandığı toplumsal kalıpları zayıflatığı ya da yok ettiği, yeni kalıplara uygun düşmediği veya bu eski geleneklerle bunların kurumsal taşıyıcı ve yayıcılarının şartlara uyum ve estetiğini kaybettiği ya da ortadan kaldırdığı düşünülebilir. Aslında bu konuya arz/talep doğrultusunda bakıldığı zaman gelenek icadı, büyük çaplı ve hızlı değişimler gerçekleştiği zamanlarda daha sık gözlenebilir. Hristiyan cemaati içerisinde otorite yapısının ve dolayısıyla bunlarla iç içe geçmiş geleneklerin uyumsuz olduğu ve hızla uygulanamaz hale geldikleri, bunun yanı sıra; ‘yeni’ geleneklerin ‘eski’ gelenekler kullanılmadığı ya da uyarlanamadığı zamanlarda ortaya çıktığı varsayımları doğru bir önerme değildir. Burada önemli olan icat edilmiş gelenek toplulukların kendi içyapısı içerisinde zamanla formalleşmesi ve geçerlilik kazanmasıdır. Yeni türde icat edilmiş geleneklerin inşasında eski malzemelerin kullanımı, yeni amaçlara yönelik belirli bir hedefin oluşmasını neden olur. Her toplum bu tür malzemelerden oluşan büyü bir stoğa sahiptir; ayrıntılı bir sembolik pratikler ve iletişim dili de her zaman mevcuttur. Bazen yeni gelenekler eskilerine yamanarak oluşturulabilir, bazense resmi ritüel, sembolizm ve ahlaki nasihatın zengin ambarından ödünç alınarak düzenlenebilir -din ve aristokrasinin ihtişamlı ritüelleri, folklor ve (büyük sembolik güce sahip, erken dönemlerde icat edilmiş bir gelenek olan) farmasonluk gibi (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 8). KMK'nın ritüellerinde müzikal uygulamalar eski geleneklere yapılan yeni bir yama şeklinde fakat özüne döndürülmüş yani tek sesli ve yaşanılan toplumun kendi dilinde yapılan bir uygulama halini almıştır. Bu uygulama içerisinde işin en ilginç tarafı müzik öğreniminde dijital uygulamanın çok aktif bir şekilde kullanılmasından tutunda notaya bağımlı kalınmadan, hatta nota hiç kullanılmadan ezber yöntemiyle ritüelin uygulanmaya çalışılması olarak görülebilir. Bazı toplumlarda mevcut alışılmış geleneksel pratikler -halk şarkıları- yeni ulusal amaçlar doğrultusunda değiştirilmiş, ritüelleştirilmiş ve kurumsallaştırılmıştır. Geleneksel halk şarkılarına okul öğretmenlerince aynı üslupta yazılmış yeni şarkılar eklenmiş ve bunlar, içeriği yurtseverce-ilerici olan ama dini ilahilerin güçlü ritüel öğelerini de taşıyan koro repertuarlarına aktarılmıştır (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 8). Özellikle çalışma alanımız olan KMK bünyesinde bu tür yeni şarkı repertuarları oluşturulmaktadır. Burada amaç ortak bir dil ve ortak ezgiler ile tanrıya şükür dualarını aktarabilmektir. Eski usuller artık ulaşılabilir ya da uygulanabilir olmadığından geleneklerin icat edildiği söylenebilir (Hobsbawm ve Ranger 2006: 10). Bu aşama geçildiğinde, kendini bilinçli olarak geleneğe karşı, radikal yenilikten yana konumlayan Hristiyan toplumların ideolojileri, eski toplumlarda verili alınan toplumsal ve otorite bağlarını sağlamakta bazı noktalarda başarısız oldu ve icat edilmiş pratiklerce yerleri doldurulması gereken boşluklar ortaya çıktı. Kökeni çok eskilere dayanmayan KMK gibi cemaatlerde, eski usullerin yaygın olduğu eski kiliselere oranla ritüellerin uygulanması ya da ulaşılabilir olması oldukça zor olmuştur. Örneğin kökeni yüzyıllar öncesine dayanan Antakya Ortodoks kilisesinde gerçekleştirilen dini ritüellerde söylenen çok sesli ezgilerin kökeni de kilise kadar eskidir. Buna bağlı olarak da cemaat üyeleri de atalarından aldıkları dini ritüellerin

devamlılığını sürdürmektedirler ve eski usullerin devamlılığı sağlanabilmekte ve uygulanabilmektedir. Oysaki KMK kilisesi gibi hem cemaati hem kendisi yeni olan kiliselerde bu ritüellerin sürdürülebilirliği ve uygulanabilirliği çok zordur.

Bazı kültürlerde, kültürü sonradan öğrenen, ya da kültüre sonradan dahil olan yenilikçiler tarafından gelenek icatları gerçekleştirilebilir. Bu uzun süreli olarak belirli kültürleri devam ettiren toplum bireyleri tarafından her ne kadar büyük zorluklar ile karşılanırsa da, kültürün inkârı anlamına gelmemektedir. KMK cemaati tarafından yapılan dini ritüellerde -her ne kadar bazıları doğuştan Hristiyanlık dinine mensup kişiler olsa da- ortak bir mecrada buluşmalarını sağlayan -herhangi bir mezhep ya da kilise çatısı altında olmayan- dini ritüellerde kendilerince yeni oluşturdukları cemaat ve ritüeller, kültürün sürekliliğini sağlayan köklü kiliseler tarafından kabul görmese de bu ritüeller "*Gelenek icadı*" olarak halen sürekliliğini sürdürmektedir.

Geleneksel yapıdaki toplum ile yeniden canlandırılan geleneksel yapının bulunduğu toplum arasındaki değişimler toplumsal ve kültürel hafıza bağlamında yeniden canlandırılan unsurlar geleneğin icadında büyük önem taşımaktadır. Geleneksel yapının tarihine göre gelenek icadı bir uygulama olarak mı yer tutar yoksa unutulmaya yüz tutmuş bir geleneğin yeniden canlandırılması mıdır? Bu konunun iyi bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda gelenek icadı, canlandırma hareketinin gelecekteki dini ve toplumsal yansıması ve etkileri gelenek icadının ana hatlarının belirlenmesinde yardımcı olacaktır. Günümüzde KMK'nın dini ritüellerinde geleneksel benzerliklerle birlikte kurgusal olgulara rastlamak mümkündür. Bu bağlamda, geçmişe ait bir müziğin yeniden canlandırma sürecindeki sistemi, kendi gelenekleri olan sanatsal halk metinleri ve biçimleri üzerine inşa edilen yeni bir estetik anlayışla ilgili olması şeklinde ifade edilmektedir.

KMK'nın yabancı üyeleri ülkelerinden binlerce km uzaklıkta gerçekleştirdikleri dini uygulamalarında hala eskiye -yani bağlı bulunduğu Hristiyanlık mezhebine hala bağlı hissediyor olabilir (hissediyor) fakat KMK'de Kayseri'de bir cemaat oluşumunun içerisinde manevi barınma konumunda kendisini ait hissetmektedir. Bu da 'gelenek icadı' konumlanmasını oluşturmaktadır. 'Gelenek icadı'nın ortak noktasında ortak bir dilde, ortak dini inançlar, töre/tören, gelenekler paylaştığının bilincine varmışa çok da mümkün bir hale gelmiştir. Bu yeni icat edilen gelenek, paralellik ve eş zamanlılıktan da öte devasa dini/siyasi/kültürel sonuçlar doğurabilir. Bu oluşan yeni paralel dini grubun diğer dini gruplar (diğer mezheplere ait topluluklar; Ortodokslar, protestanlar, Katolikler vb) arasındaki mesafenin uzak olması, yeni olanın diğerlerinin hüküm sürdüğü topraklardan uzaklarda olması eski olana kesin bir şekilde tabi olmaması yeni topluluğun ayakta kalmasını ve varlığını sürdürmesini daha olası konuma getirmektedir. KMK kilisesinde yapılan ibadet ve müziklerin 'gelenek icadı' olarak değerlendirilmesini kendine ait bir misyonunun olması sağlamaktadır. Din değiştirerek Hristiyanlığa geçenler, ya da farklı ülkelerden -özellikle Afrikalı- gelen cemaat üyelerinin bu cemaat içerisinde iki ortak noktası vardır. Birincisi hepsinin ortak dil olarak Türkçeyi konuşuyor olması diğeri ise Hristiyanlık dinine mensup olmalarıdır. Karma topluluğun bir arada bulunarak oluşturduğu KMK, gerek ibadetleri gerek müzikleri açısından ortak bir noktada buluşmuş ve bu mekâna ihtiyaç ortaya çıkmıştır.

3. Hristiyanlık Dini Ritüellerinde Müzik

Hristiyanlığın Kudüs kökenli olması sebebiyle, ilk Hristiyan nağmelerinin Yahudi müzikisinden etkilenme olasılığı yüksektir. Dolayısıyla Hristiyanlar ilk zamanlar bu etkileşimi İbrani ayinlerini kiliselerine aktararak göstermişlerdir. Hristiyan müzikisinin bilinen ilk ilahileri, Hz. İsa'nın oniki havarisinden birisi olan Aziz Pierre tarafından Antakya'dan Roma'ya taşınmıştır (Oral, 2011: 73). Kilise müzikisinin beşiği olarak kabul edilebilecek olan Antakya ve İskenderiye kentlerinde, Müsevi geleneklerine uygun bir şekilde icra edilen müzikinin, Hristiyanlığın ortaya çıktığı ilk dönemde din değiştiren İbrani şarkıcılar tarafından da kiliselere taşınabileceği düşünceleri de mevcuttur. Hristiyanlığın sinagoglardan alıntı yaparak kullandıkları "Alleluia-Tanrı'ya şükür" anlamındaki sözcük İbranicedir. Curt Sachs, ilahilerin benzerliği ile Hristiyan müzikisinin Yahudi müzikisinden nasıl etkilenip şekillendiğini şöyle açıklamaktadır; "İlk Hristiyan toplantıları sinagog çevresinde yapılıyordu. Hristiyanlar, Yahudi ilahi şarkıcısını kendi psalmistaları yapmışlardı; ilk Hristiyan dua töreni üç kutsalı, Yahudi törenindeki üç kez Kadoş, Kadoş, Kadoş'u, Sanctus, Sanctus, Sanctus diye; kutsamada Baruh Ata Adonay'ı Gratias agimus tipi Domine diye; Yahudi dua töreninde yaşayan ilkeleri almış oluyordu. Bugün gördüğümüz, Kilisenin ilahi şarkılarının Doğu Yahudileri aynı koşutta oluşudur (Sachs, 1965: 32, aktaran Gönül ve Altıntuğ, 2014: 52).

Hristiyanlığın doğuşuyla birlikte ilk Hristiyan kiliseler, Kudüs'ten Kuzey Afrika ve Anadolu'ya, oradan da Avrupa'ya yayılmaya başlamıştır. Hz. İsa'nın öğretilerini yaymak için bu yeni dini benimseyen ve dört bir yana dağılan havarileri, inançlarını temsil eden ve gizlice düzenledikleri törenler vasıtasıyla Hristiyanlığın yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu törenlerde Musevi, Yunan ve Akdeniz kültürlerinin

mûsikî anlayışı ve nağmeleri kullanılmıştır (Boran ve Şenürkmez, 2007: 15). Özellikle M.S. 6. yüzyılda Papa Gregor, artık Kilise Müziği adını alan müziği, Halk müziğinin olası etkilerinden korumak amacıyla kurallara bağlamıştır (Ayparlar, 1996: 9). Hristiyanlık tarihine bakıldığı zaman KMK dini ritüelleri benzeri uygulamalar farklı zamanlarda görülmektedir. Örneğin; IV. Cyril döneminde, dinsel müzik ve dinsel giysilerin eski modellere göre dikilmesi konusundaki titizliğiyle kilisede disiplini sağladı. Eski geleneksel vokal müzik konusundaki bilgisiyle ünlü Peder Takla'ya, kilise ve cemaat işlerinde rahiplere gönüllü olarak yardım eden diyakozlara ders verilmesi emredildi (Atiya, 2005: 127). Seküler müzikte olduğu gibi, dini müzikte de kültürel etkiler müzik politikaları üzerinde müziğin modernleşmesi çalışmalarında büyük etkisi vardır. Böylelikle Hristiyanlıkta, batılı/yerel, evrensel/otantik denklemler üzerinde müzik ritüelleri büyük öneme sahiptir. Günümüzde KMK tarzı kiliselerde söylenen ilahiler popüler kültürün önemli bir ürünü olmakla birlikte Hristiyanlık kültürünün müzikal taşıyıcısı olma ayrıcalığına sahiptir. Kilisede yapılan dini ritüellerde söylenen ilahiler, Hristiyanlık kültürünün taşıyıcılığı vasfıyla Hristiyan kimliğinin kültürel ikonlarından birine dönüşümünde onun dönemin siyasal ve toplumsal gelişmelerinden etkilenmesi belirleyicidir. Bu müzikler temsil ettiği değerleri Hristiyanlığın yerel öğelerinden alarak KMK kültürel kodlarıyla özelleştirmektedir.

4. Kayseri Mezhepsiz Kilisesi

Gelenek icadı uygulamalarının amacı, toplumsal ve kültürel belleği yeniden inşa etmektir. Bu tür anma törenleri ve tören mekânları hatırlatma mekânları olarak toplumsal bellek oluşturmada kullanılmaktadır. KMK cemaati Kayseri'de bir İş hanının 3. katında kiralanmış dairede, ibadetlerini ve ritüellerini gerçekleştirmektedir. Bu mekân cemaatte bellek oluşturma amaçlı kullanılmaktadır. Assman, belleğin oluşmasında şiirsel biçim, ritüel ve katılımın oluşmasını sağlamak için bayramlara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Bayramlar ve ritüelleri şöyle ifade etmektedir: "Bayramlar ve ritüeller, düzenli tekrarları ile kimliği koruyan bilginin iletilmesi ve devredilmesi, böylece kültürel kimliğin yeniden üretimini üstlenirler" (Assman, 2015, s. 65). KMK serüveni 15 yıl önce birkaç kişi ile ev toplantıları şeklinde başlamış, günümüzde Kayseri'de bir iş hanının 2. Katında ev tipi bir mekânda devam etmektedir. Pazar ayınlarında yaklaşık 50-60 kişi olan cemaat sayısı özel günlerde -Doğuş Bayramı gibi- yaklaşık 100 kişiyi bulmaktadır.

Halbwachs'a (2016) göre kolektif hafızanın korunması ve ortaya çıkması çoğu kez mekânsal bileşenlerle ortaya çıkar. Hafızanın taşıyıcısı birey ve zaman iken toplumsal hafızanın, kolektif hafızanın taşıyıcısı olarak buna mekân da eklenir. KMK ritüellerinin -Pazar ayını, bayramlar vs.- gerçekleştirildiği mekân toplumsal ve kültürel bellek yaratma amacıyla hafıza mekânı olarak kullanılmaktadır. Hafıza mekânları birçok boyuta sahip, önemli buluşma yerleridir. Bunlar tarihin tarihi olduğuna göre tarih yazımsal boyut olarak hep vardılar; tarih bunlarla oluşur; tarih, mekânların araçları, üretilişi ve işleyişini konu alır. Aynı zamanda etnografik bir boyut vardır; zira geleneğin sıcaklığıyla bağlı olduğumuz bildik alışkanlıklarımızdan kopmak, bizzat hafıza coğrafyamızın haritasını çizmek söz konusudur (Nora, 2006: 10). KMK'deki faaliyetler kültürel/toplumsal bellek yaratma amaçlı faaliyetlerdir ve her biri miras değil icat/icat edilmiş gelenek'dir. Gelenek icadı sanki sadece geleneksel toplumlar için geçerlidir ve modernizm bu icatlardan uzakmış gibi bir tavır takınılsa da aslında gerçek böyle değildir. Hobsbawn ve Ranger (2006) icat edilmiş gelenekleri birbiriyle örtüşen üç tipe ayırmışlardır. Bunlar;

- Toplumsal birlik-beraberliği ya da gerçek veya yapay cemaatlere grup aidiyetini oluşturan veya sembolize eden gelenekler,
- Kurumları, statü ya da otorite ilişkilerini oluşturan veya meşrulaştıran gelenekler,
- Ana amacı toplumsallaşma, inançların, değer yargılarının ve davranış teamüllerinin aşılınıp aktarılması olan gelenekler (s. 12).

Çalışma konumuz olan KMK topluluğu (a) maddesindeki şartları yerine getiren uygulamalara tabidir. Toplulukta ana amaç yapay olarak oluşturulmuş cemaatte grup aidiyetini oluşturmak ve bu topluluk üyelerinin ritüellerine farklı uygulamalar, gelenekler ve semboller yerleştirmektir. Bu topluluğun ritüellerinde, cemaati temsilde ifade ya da sembolize eden Hristiyanlık kurumlarına özdeşleşme duygusunu ya açıkça ya da bu duyguları -özellikle toplum içerisinde- zimni olarak sergilemektedirler. KMK dini ritüellerinde söylenen ezgilerde Tanrı, özgürlük ve ilahi kudretin hissedilmesi amaçlı söylenen bu ezgiler hep bir ağızdan ruhun bedene olan işlevini simgeleştirecek bir biçimde uygulanmakta ve ortamın dostluk birlik ve beraberliğinin bir ilanı niteliğindedir.

Bu tür toplumsal kendiliklerde kabul edilmişlik derecelerine sahip sistemleri olmadığı için, aşılması gereken büyük zorluklar vardır. Yaygın ideolojiye uymayan ritüellerde cemaatler içerisinde formel hiyerarşilerdeki belirgin eşitsizliği birleştirmeye çalışan geleneklerin genel düzeyde uygulanması zordur. Özellikle çalışma konumuzdaki cemaati içeren mezhepsizlik ideolojisi aslında kökten dinci olarak

düşünebileceğimiz ve kendilerini belirli bir geçmişin sürekliliği olarak gören cemaatler (kiliseler) tarafından kabul görmemektedir. Özellikle ya kendi ülkeleri dışında bir ülkede yaşayan ya da bu dini sonradan kabul eden bireylerin kendilerini yansıtabilecekleri mecranın tam anlamıyla oluşamamasından kaynaklanan bu eksiklikte yeni bir oluşum ve yeni bir scen arayışı, bizim çalışma konumuz olan topluluğun ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

Hobsbawm ve Ranger'ın (1992) "icat edilmiş gelenek" kavramı kendisinin de ifade ettiği gibi "gerçek geleneklerin gücü ve uygulanabilirliği geleneğin icadıyla karıştırılmamalıdır" (s. 8). Geçmiş bir gelenek eğer hala uygulanabilir durumda ise "yaşayan gelenek/living tradition" denilir. Eğer uzun bir geçmişe sahip olduğu halde unutulmaya yüz tutmuş bir gelenek yeniden uygulanabilir duruma getirilirse "yeniden canlandırma/revited/revitalized tradition" denilmesi gerekir. Çalışma konumuz olan KMK ritüelleri, özellikle tek sesli müzik uygulamaları ve ritüellerin uygulama şekilleri, Hristiyanlığın ilk yıllarındaki uygulamalarına benzer özellikler göstermektedir. Özellikle de din içerisindeki mezhep ayrımlarını bir kenara bırakarak, sadece İsa Mesih'e olan saygının ön plana alındığı bir toplumsal işlev içerisinde bu topluluk aynı zamanda geleneğin geleceğe aktarımı rolünü de üstlenmektedir. Dini ritüeller içerisinde gerçekleşen belirli bir konu üzerine yapılan vaazlar, dualar Hristiyanlık geleneğindeki uygulanabilirliği ve gücü gösterir. Ritüellerde "gelenek" ile "görenek" arasındaki farkı göz önüne sermek gerekir. Konumuz olan KMK'da yapılan ritüellerde "görenek" ritüellerin Türkçe okunması, farklı mezhepten kişileri bir araya getirmektir. Oysaki "gelenek" tanrıya şükür, tanrı inancını güçlendirme amaçlı yapılan dini sohbet ve müzikli dualardır.

Kilisede ayine katılan cemaat üyelerinin ülkelerine döndükleri zaman yeniden bağlı oldukları mezheplerine ait Kiliseye gidecek olmaları ve buradaki uygulamalara katılmaları şuan yaptıkları eylemin geçici bir eylem olduğunun bir göstergesidir. Ki bu bağlamda yaptıkları eylem "gelenek icadı"dır. Her ne kadar biraz zorunlu kalınan eylem gibi görülsün de aslında buraya katılmak onların manevi anlamda ne kadar mutlu ve huzurlu olduklarının bir göstergesi niteliğindedir. Birey kaçınılmaz olarak bir toplumun üyesidir ve bellek toplumsal bir olgudur, bireysel hafızanın birikimli olarak oluşabilmesi için (geçmiş, şimdi, gelecek sürekliliği, anlar birikimi) bir toplumsal bağlam ve üyelik (aidiyet-iyelik) gerekir. KMK'da yürütülen ritüeller topluluk üyesi cemaat için "teknik hatırlatma"dan "sosyal hatırlatma" ya bir dönüş ritüeli durumundadır. Birey kendi özünde yaptığı ibadeti mekânsal hafıza ile birlikte müzikal döngülerle süslenmiş bir uygulama içerisine girer ki bu da bize kişinin dinsel ve müzikal sosyal hafızasının nasıl oluştuğunu gösterir. Öyle ki, mutlak yalnızlık içerisinde yaşayan kişinin sosyal hafızası olmaz. Kendi tarihini/biyografisini oluşturan kişi bunu ancak diğer kişileriyle olan iletişiminden, bağından hareketle yapar. Cemaat üyesi kişiler bu 'kilise evlerde' kendisini 'aidiyet-iyelik' durumunda görür. Topluluk ritüellerinde, 'gelenek icadı' olarak görebileceğimiz yeni tür uygulamalar ve ilahiler ile dini söylemlerinde geçmişle güçlü bağlar kurduğu gibi, eski Hristiyan ve buna bağlı mezheplerin kültürlerine de atıflar içermektedir. Aslında topluluk her ne kadar geleneklere bağlılıkta Hristiyanlığın ilk yıllarında olduğu gibi ana ritüellerin uygulanması, mezheplerin yok sayılması bağlamında bir dini olgu sürdürmeye çalışsa da müzik ritüellerinde Hristiyanlığın ilk yıllarında söylenen ilahi formlarından oldukça uzak yani gelenek ile modern arasında kalınmış bir uygulamayı tercih etmiştir. Milli olmayan gruplar, grup kimliği yaratmak için büyük çaba harcamazlar. Güçlü bir özdeşleşme duygusunun ve belirli bir kimliğin rezonansının varlığı önem kazanır. Küçük bir grup kimliği oluşturan KMK kendi kimliğini Hristiyanlık kimliği üzerinden kurmaya çalışmıştır. KMK uygulamalarının 'gelenek icadı' olarak düşünülmesinde yatan nedenlerden bir tanesi de gerek ritüel uygulamaları gerekse ilahiler, günümüzde yüzyıllardır dini uygulamalar yapan diğer kiliselere göre daha geleneksel ve yerel bir portre şeklinde kalmasından kaynaklanmaktadır. Dinin gizli dokunulmaz dünyası KMK'daki uygulamaların tanrı ve İsa aşkı için yapıldığı olgusu karşısında olumsuz ve yanlış bir düşünce olduğuna dair bir görüşün önünde görünmez bir levha görevi görmektedir.

KMK'da toplu dini tören ritüelleri Pazar günleri ve özel günlerde gerçekleşmektedir. Cemaat üyeleri saat 12'ye kadar kilisede yerlerini alırlar. İlk olarak ya cemaat içerisinde ya da özel bir davetli konuşmacı, güne özel belirlediği bir konuda vaaz gerçekleştirir. Ardından cemaat üyeleri -yani gökkuşağı korosu- müzik grubu eşliğinde hep birlikte ilahiler okumaya başlar. Son olarak ekmek şarap ayini ardından tören sona erer. Müzik ritüelinde, önce ilahiler söylenir, Mezmurlar okunur ardından ibadete geçilir ve burada müziğin önemi ortaya çıkar. İlahiler tek sesli müzik olarak seslendirilir. İbadette amaç yaratana yücelik vermektir. Ardından günün dersi vardır ve dersten sonra secdeye geçilir. Son olarak sofraya sembolü verilip ibadet bitirilir. Yani Mesih ile ruhta ve bedende birleşme gerçekleştirilmiş olur. Cemaat üyeleri ile yaptığımız sohbetlerde herhangi bir resmi Kiliseye ihtiyaç duymamalarını şu şekilde ifade etmektedirler; "Hristiyanlığın ilk üç yüz yılında bugünkü kiliselerin hiçbirisi yok, -hatta Mesih İsa (Mesihiler) reformist bir Yahudi olarak yol denenen bir sistem kuruyor, yani daha Hristiyanlık yok (Şentürk, 2016: 419). Bu nedenle

bizde ilk ibadet günlerinin anısını yaşamak ve bu bağlamda böyle bir ortam yaratmak istiyoruz. Burada amaç Tanrıya ve onun oğlu İsa'ya karşı şükranlarımızı iletmek ve af dilemektir.

4.1. Çağdaş Tapınma Müziği

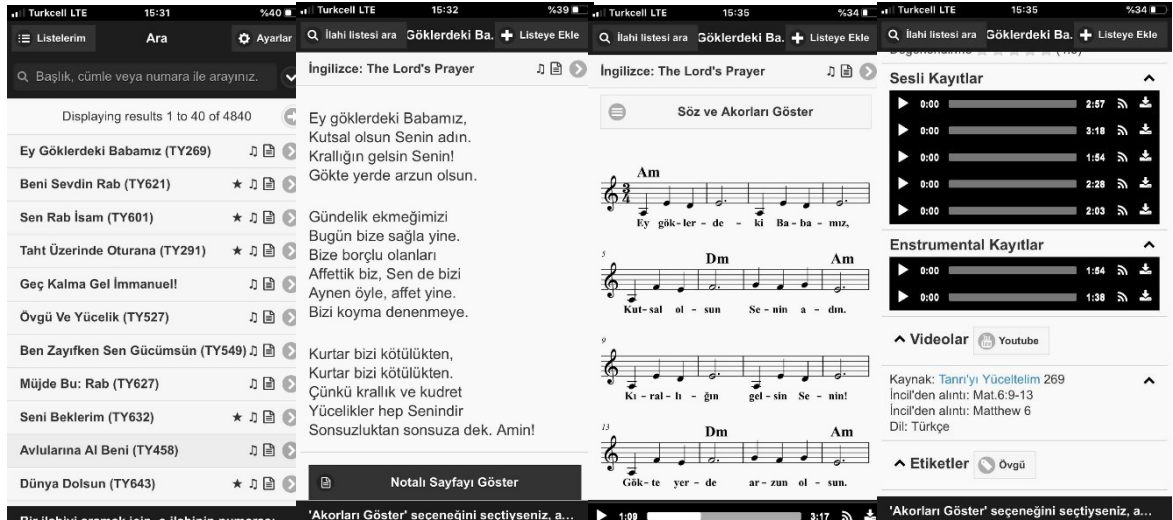
Farklı popüler müzik biçemlerinden oluşan ve günümüzde KMK gibi zaman içerisinde derin olmayan kilise topluluklarının tercih ettiği çağdaş tapınma müziği kiliseler arası ilişkiler, teknoloji (özellikle internet) ve müzik endüstrisi sayesinde dünya geneline yayılmış ve pek çok Hristiyan topluluk tarafından kabul görmüştür. Günümüzde bu tür bir yaygınlığın hem daha rahat hem de izler kitlenin erişimini kolaylaştırması açısından geçmiş yıllardaki Hristiyan müzik kimliğine topluluklar daha uzaktır. Böylelikle o zamana kadar olagelmış Hristiyan kilise müziği üzerinde karar kılınan fikir birliği, 1970'lerin sonu ile 1980'lerde hızlı bir şekilde ortadan kalktı (Jones ve Webster, 2006: 11, aktaran Aslan ve Yükselsin, 2015: 881). Günümüzde bazı dini ezgiler küyerelleşme etkisiyle geleneksel ilahi formundan çıkarak popüler müzik pratiği biçemi olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Cemaat üyeleri özellikle internet üzerinden inançları doğrultusunda ortaya çıkan ezgilere bir şekilde dijital uygulamalarla ulaşma imkânı buldukları için müziğin doğması yayılması ve hatta yok olması çok geniş mekânlarda zaman açısından kısa sürede tüketilebilmektedir. KMK türü kiliselerde ortaya çıkan müzikler buldukları kutsal mekân ile ilişkili içerikleri olan dinsel kimliklerinin temsil eden bir yapı oluşmasıdır. KMK'da tüm bunların dışında daha da önem taşıyan konu kulakta kalıcı basit ezgiler ve ilahilerin sözlerinin Türkçe olmasıdır. Tapınma biçeminde bu tür davranışlar buldukları topraklara olan saygının bir göstergesi olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda ibadet içerisindeki müzik uygulamaları cemaat arasında iletişimsel bir sıcaklık oluşmasını sağlar.

Çağdaş Tapınma Müziği, vokal olarak deneyimsiz kilise toplulukları tarafından kolaylaştırılarak icra edilmeye başlandı (Dumbauld, 2012: 5). KMK tarzı gelenek icadı kiliselerin ibadetlerinde ve ayinlerinde pratik ettikleri ortak müziksel özellikler taşıyan Çağdaş Hristiyan Müziği olarak adlandırılan bir müzik biçemi ortaya çıkmaya başlamıştır. Ezgilerin kolaylaştırılmasında hem topluluğun uzun bir tarihsel geçmişe sahip olmaması hem de farklı etnik yapılardan -hatta KMK'de olduğu gibi Hristiyanlığın farklı mezheplerinden veya Hristiyanlık dinine yeni geçmiş kişilerden oluşması- hem de farklı dillere sahip insanların yeni öğrendikleri bir dilde ibadet ediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bunlara ek olarak da farklı illerde hatta ülkelerdeki bu tür kiliselerde ortaya çıkan yeni ezgilerin internet üzerinden öğrenilerek kiliselerde icra ediyor olmaları da büyük etki göstermektedir. KMK türü kiliselerde yapılan ibadetlerde dini müzik ritüellerinde notaya bağlı kalınmadan eski usul kulaktan kulağa aktarılan ezgi öğrenimi de yine gelenek icadı olarak değerlendirilebilecek bir uygulamadır. Kilisede gerek ayine katılan kişilerin gerek müzik grubu üyelerinin sık sık değişiyor olması ve nota bilmemeleri doğal olarak notadan uzaklaşarak ezgilerin kulaktan kulağa aktarılarak öğrenilmesini zorunlu kılmıştır.

1970'lerden önce, tapınma için Wesley tarzı ilahilerin karışımı ve Suriye, Ermeni ve Ortodoks gibi azınlık kiliselerinden geleneksel Orta Doğu ilahileri kullanılıyordu (Aslan ve Yükselsin, 2015: 882). Günümüzde özellikle Anadolu Hristiyan Topluluğu üyesi Kiliseler de dahil olmak üzere cemaati yerel topluluk üyesi olmayan kiliselerde 'Çağdaş Tapınma Müziği' örnekleri sergilenmektedir. 1970'li yıllardan sonra ise 'Tanrı'yı Yüceltelim' adlı kitap tapınma için kullanılan kaynak olmaya başladı. Dünya genelinde 1980 ve sonrasında giderek yaygınlaşmaya başlayan Çağdaş İbadet müziği KMK'nın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Topluluğun manevi olarak bağlı olduğu Anadolu Hristiyan Topluluğu üyesi Kiliselerdeki ayin pratikleri ortak müziksel özellik olarak çağdaş müzikler kullanılmaktadır. Ritüel esnasında söylenen müzik biçemi içsel müzikal olarak standartlaştırılmış, vokal olarak deneyimsiz kilise üyeleri tarafından kolayca icra edilebilen müziklerdir. Bu nedenle diğer müzik pratiklerinden kolayca ayırt edilebilir durumdadır. "Tanrı'yı Yüceltelim" kitabının ülkemizdeki ilk baskısı 1970 yılına aittir ve günümüze kadar genişletilerek 6. baskıya kadar ulaşmıştır. Günümüzde kitabın baskısı yapılmamaktadır. Çünkü kitaba dijital aletlerde "Appstore -Googlestore'de kullanılabilen 'Tapınma Önderi' uygulaması sayesinde tüm cemaat kolaylıkla ilahilere erişim sağlayabilmektedir. Bu uygulamada 2017 yılına kadar ilahilerin sözleri ve üzerinde gitar-piyano ile eşliği sağlayabilecek akorlar mevcut iken 2019 yılında bu programa notalar da eklenmiştir. "Tapınma Önderi" dijital uygulamasında 2017 yılında 1715² aşkın dua bulunmaktadır. 2019 yılında bu uygulamadaki ilahi sayısı 4840³'tür. Nota bilgisi olan kişiler buradan eserlerin solfejini yaparak ilahileri öğrenebilmektedir. KMK'de ilahi çağdaş tapınma müziği ritüelinde duaların belirli bir sırası bulunmamaktadır.

² Bu rakam Mart 2019 tarihli rakamdır. Her geçen gün yeni ilahiler bu platforma eklenmektedir.

³ Sayının bu kadar yüksek görünmesinin nedeninin 2017 yılında sadece Türkçe dualar var iken, 2019 yılında aynı uygulamada İngilizce, Türkçe, Arapça vb. diller dahil olmak üzere 14 dilde ilahiler bulunmaktadır. İlahi sayısı bu nedenle bu kadar yüksektir.

Şekil 2: Tapınma Önderi Dijital Uygulaması.

KMK'de duaya katılan herkes bu dijital ortamdaki duaları Türkçe okumak zorundadır. Dil ve ezberleme sıkıntısı çekenlerin işlerini kolaylaştırmak amacıyla ayinin yapılacağı gün okunacak olan duaların sözleri ön çalışma ile bilgisayardan duvara yansıtılarak herkesin rahat bir şekilde okuması sağlanır. Duaların Türkçe okunmasında müzik kültürünün birleştirici özelliği kullanılmaktadır. "Tanrı'yı Yüceltelim (Ruhsal Ezgiler)" kitabı ve "Tanrıyı Yüceltelim" dijital uygulamasındaki bestelenmiş ezgilerin sözler ya Kutsal Kitaptan⁴ alıntı ya da cemaat üyesi kişilere aittir.

4.2. KMK'de Ritüel Günü

Dini dağarcığımıza ait geleneksel mekânların, çağa ya da yaşadığımız ortam/zamana göre uygun biçim ve yapı değiştirmesi çağdaş dini hafızanın ana kalıplarının bir gereğidir. Hafıza mekânları dini topluluklar için önemli bir buluşma yeridir. KMK cemaati farklı ülkelerden ve etnik yapılardan oluşan bir topluluk olduğu için bir gökkuşağı görünümündedir. Dini törenlerin evden bozma bu ibadethanede yapılmasında hafıza yerinin öneminden ziyade unutmanın ucu belirsiz iplerinin çözülmez bir düğüm oluşmasını engelleme amacı yatmaktadır.

KMK cemaat üyeleri, "gün gelecek Hristiyanlığın ilk yıllarında olduğu gibi mezhep ayrımı olmaksızın tek ibadet ortamında tüm Hristiyan inananlar birleşecektir" şeklinde düşünmektedirler. KMK Niğde, Sivas, Yozgat, Ürgüp ve Göreme kiliselerinin merkezi konumundadır. Pazar ayinlerindeki performans tüm cemaatin katıldığı dini bir ritüeldir. Ayin sırasında icra edilen müziklerde çoğunlukla kompleks müzikal düzenlemelerle ve günlük kıyafetleri ile karmaşık icralar içeren ve söylenen şarkıların büyük çoğunluğunun sözlerinin Türkçe olduğu eserler seslendirilmektedir. Grup üye sayısı icradan icraya farklılık göstermekle birlikte ortalama 3-5 kişiden oluşmaktadır. İcra esnasında etnik, ırksal ve kültürel çeşitlilik ile sahnedeki icracıların beden hareketleri ve şarkı söyleme biçimleri icradan icraya değişkenlik gösterse de ana fikir hep aynı kalmaktadır.

KMK'da pazar riüteli için hummalı bir çalışma uygulanır, müzik topluluğu birkaç gün öncesinden - bu genellikle Çarşamba akşamları gerçekleştirilir- Pazar ayini için söylenilecek ilahilerin repertuvar eserleri belirlenir. Daha sonra bu repertuvar ile ilgili birkaç kez prova yapılır, en son olarak Pazar günü ayin öncesinde bir prova daha yapılır ve söylenilecek eserlerin sinevizyon şeklinde sözleri yansıtılarak müzikal ritüel esnasında tüm cemaat ile birlikte eserlerin seslendirilmesi gerçekleştirilir. Ayinin ardından gelen cemaat yanlarında getirdikleri yiyeceklerden oluşan küçük bir yemek ritüeli ile organizasyon o gün için bitirilir. Toplu yemek ritüelinde amaç, "Tanrı'ya şükür etme" anlamına gelen, Evharistya'yı gerçekleştirmektir. Törende genel amaç hem dini ritüelin yerine getirilmesi hem de yeni koral şarkılar ile birlikte kilise cemaatinin daha yüksek bir düzlemde birleşmesi sağlanır. Bu birliktelikte amaç dini ve yurtsever öğelerden oluşan bir alışım ortaya çıkartmaktır. Kilisede Pazar ayinlerinden sonra özellikle öğrencilere yönelik olarak yemek verilmektedir. Bu ortamda sonuç olarak oluşan nokta hafızanın hafızasıdır. Burada oluşturulan mantıksal çerçevede hafızanın tanrıya olan borcun ödenmesine bağlı olarak kurtuluşun, sonunda bu ibadetele bağlı olduğu duygusu verilmektedir.

⁴ KMK cemaati üyeleri, İncil'den "Kutsal Kitap/Kitabı Mukaddes" diye bahsetmeyi daha uygun bulmaktadırlar.

Şekil 3: Pazar Ayininden bir fotoğraf.

4.3. KMK Müzik Ritüelleri

Bu bölümde, KMK'daki dini ayinlerin müzikal performansları incelenmektedir. Hafızanın belirginleşip yerleştiği mekânlara gösterilen ilgi tarihimizin bu özel zaman dilimiyle ilgilidir (Nora, 2006: 17). Toplumsal bellek, belirli bir mekânda ritüellerin sabitlenmesi ile sürekli ve kalıcı olur. Hiçbir mimarlık özelliği olmayan KMK, dini ritüeller ve müzik pratiğinin belirleyici mekânı konumundadır. KMK'da Hristiyanlığın ilk yıllarındaki herhangi bir mezhep ayrılığı olmayan dönemlerde icra edilen dini ritüellerin silinen izlerinin yeniden canlandırma ve belleği mekânsallaştırarak kurulan homojen toplum algısı ile tarihe ışık tutmaya odaklanılmaktadır. KMK cemaati yarattığı ritüellerde gelenek icadında uygulamaların yanı sıra mekânda hafızaya yönelik ezgiler de dini ritüellerin daha canlı ve kalıcı olmasını sağlar. Bu bağlamda mekânlar var olan hafızanın yaşatılmasında çok önemlidir. Bu mekânda yankılanan ezgiler hafızayı canlandırarak cemaat hafızasının mekân üzerinde diri kalmasını sağlar.

Kültürel etkileşimler teknolojik gelişmelerle birlikte özellikle son 20-30 yıldan bu yana ivme kazanmakta ve buna bağlı olarak da dini/din dışı popüler kültürlerin farklı tür ve biçimleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu küreselleşme sürecinde müzik, müzik endüstrisi ve çeşitli iletişim araçları sayesinde bir noktadan diğerine geçişini çok rahat yapabilmektedir. Küreselleşmenin etkisi ile birlikte dini müzik uygulamaları da homojen -tek bir kültürel yapıya dönüşme- bir yapıya sahip olmaya başlamıştır. Müzikler merkezi konumdaki popüler müziklerin etkisiyle değişime uğramakta ve sadece sözlerin dini içerik taşıdığı 'homojen müzik' olgusu içerisinde popüler ezgiler odaklı müzikler yapılmaktadır. KMK dini ritüellerindeki müziklerde bu etkileşimden nasibini almış ve tek sesli müzik ile ritüel gerçekleştirilmektedir.

Topluluk üyeleri yoğun bir kalabalık ile olmasa da kendilerine müziğin de birleştirici unsurundan faydalanılarak kutsal bir mekân yaratmışlardır. Bu mekânda her Pazar ayininde özellikle vaaz sonrasında kutsal müzik pratikleri gerçekleştirilmektedir. Bu kutsal mekânda seslendirdikleri popüler müzik pratikleri dinsel kimlikleri ile ilişkili olarak belirli gün ve aylarda zamanın kutsanmış biçimlerini yaratırlar. Topluluğun söylediği müzikler popüler kültür ürünleri olduğu için aslında yersiz yurtsuz bir müzik türüdür diyebiliriz. KMK'da söylenen müzik pratikleri kitle iletişim araçları ile herkesin ulaşabileceği ezgiler olması dolayısıyla belirli bir mekânsal topluluğa ait değildir. KMK üyeleri yeni gelenekte eski malzemeleri değil – ilk ayin müziklerinin kullanılmasında anlatılmaktadır- yeni bestelenmiş müzikleri kullanmaktadır. Hatta Türkiye'nin farklı illerinde bağlı oldukları kiliselerdeki yeni müzik gruplarının yaptıkları yeni ilahileri tüm cemaat hep bir ağızdan söyler.

KMK'da kimliğin inşasında müzik, modernin ve geleneğin çatışması arasında şekillenmiş ve yeni yapılan uygulamalar geleneğin icadı bağlamında değerlendirilebilir. KMK'daki ritüellerde gelenek ve modern bir arada temsil edilmekte ve bu multi-kültürel kimliğin sonucu oluşmaktadır. Oluşturulan müzikal kimliğin inşasında farklı bir ülke/ülkeler kimliği değil şarkıların Türkçe söylenmesi ile yerel kültürün, değerlerin önemi vurgulanarak Türk kimliğine de vurgu yapılmaktadır. Fakat tüm bu çabaya rağmen müzik ritüellerinde geleneksel müzik aletleri değil, batı müzik enstrümanları kullanılmaktadır. KMK üyelerinin devamlı değişken olması ve değişimin büyük bir çoğunluğunun yabancı uyruklu cemaat üyeleri olması dini ritüellerde Türk müziği ezgilerinin kullanılmasına olanak sağlamamıştır. Bunların dışında, cemaat üyelerinin makamsal/komalı müzik türlerine aşina olmaması ve bu nedenle ilahilere eşlik etmekte zorlanacak olmasından da Türk müziği ezgilerinin kullanılmasına neden olmuştur. Bu konuda grup üyesi Şahin şunları söylemiştir; birkaç kez grup olarak Türk ilahilerine yakın makamlarda eserleri kilise

ayinlerimizde söylemeyi denedik fakat cemaat söylemekte zorlandığını söyleyince bu denemelerden vazgeçtik (Şahin, kişisel görüşme, 10.04.2017).

Şekil 4: Pazar Ayininde Müzisyen Grubu.

Kilisede gerçekleştirilecek ibadette okunacak ilahiler ile ilgili olarak bir haftalık süreç şu şekilde işlenmektedir; Topluluk üyeleri geniş bir katılımımla Pazar ayinlerinde (Tapınma) bir araya gelmektedirler. Pazar ayininde söylenilecek olan ilahiler için müzik grubu kilisede Çarşamba günü bir araya gelir. Pazar günü okunulacak ilahiler o gün belirlenir ve müzik grubu tarafından birkaç prova yapılır. Pazar günü ayin saat 12'de başlar. Müzik grubu sabah saat 10.00 civarında yeniden bir araya gelir ve son hazırlıklarını yaparak bir prova daha gerçekleştirir. Müzisyenliği profesyonel olarak yapmadıkları için eserleri daha güzel okumak amacıyla ellerinden geldiğince fazla prova yapmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Çarşamba buluşmasında okunacağına karar verilen eserlerin sözleri Pazar ayininde duvara yansıtılacağı için sözlerin yazılması için de ayrıca bir kişi tarafından hazırlık yapılır. Bu kişi genellikle ilahiler okunduğu esnada bilgisayar başında görev alan cemaat üyesidir. Ritüeli gerçekleştirecek olan müzik topluluğu şarkıları önce dinler, ezberler ve daha sonra çalıp söylemeye başlarlar.

Mekân küçük olmasına rağmen, müzik grubunun sesinin tüm cemaate rahat ulaşması için mekanda ses sistemi de -ses sisteminin hoparlörleri kilisenin dışına ses çıkmayacak ayarlanır- kullanılmaktadır. Bu sayede tüm cemaat ilahilere daha iyi eşlik etmektedir.

Şekil 5: Slaytın duvara yansıtılması.

Dernek başkan yardımcısı Şahin Bey duaya katılan yabancı ülkelerden gelen cemaat üyeleri ile ilgili olarak; *“ben onlara isterseniz ilahileri İngilizce okuyabilirsiniz dedim fakat onlar ısrarla duaları ve ilahileri Türkçe okumak istediklerini söylediler”* diye belirtmiştir. Sözlerine şu şekilde devam etmiştir;

Hıristiyanlığın şöyle bir özelliği var gittiği yerde o toplumun ve coğrafyanın özelliklerini yaşamak isterler, onları dönüştürmek değil onlara dönüşmek isterler. Hıristiyan toplulukların gittikleri yerlerde orayı dönüştürme istekleri yoktur, oraya dönüşmek oraya uyum sağlamak isterler bu nedenle bize katılan kardeşlerimiz bu ülkede bu ritüelleri sürdürdükleri için duaları Türkçe okumayı tercih ediyorlar Bu toplulukta cemaat üyeleri Ortodoks, Protestan, Katolik vb. gibi mezhepsel olarak ayrılmazlar. Bu topluluğa herkes gelebiliyor, çünkü Mesih insanları ayırmıyor, buraya ateist de gelebiliyor, merak

ediyor. Burada ne oluyor ne yapıyorlar diye geliyorlar bizlerde onlara kapımızı açıyoruz. Bu kapıdan içeriye giren kimseye kimsen ne sin diye sormaz (Şahin, kişisel görüşme, 10.04.2017).

KMK müzik topluluğu üyeleri müziğin Hristiyanlık ve kendileri açısından önemini şu şekilde anlatmışlardır; Hristiyanlık dininde müzik ön plandadır. Çünkü Tanrı diyor ki "beni Lir'le Çeng'le sazla sözle anın, ilahiler okuyarak ve dans ederek benim önüme gelin". Biz bu nedenle bu şekilde ibadetlerimizi gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Biz ilahiler okurken elimizle ritimler tutarak alkışlarla ilahiler okuyoruz. İncili okumayan bazı kişilere bu garip gelebiliyor. Bunun örneğini farklı zamanlarda kilisedeki ayinlerde yaşadık. Dini ritüel sırasında alkış mı çalınır gibi bazı tepkilerle karşılaştık fakat biz onlara bu ayetler ile aslında tanrının bunu istediğini anlatmaya çalıştık. Tanrı sözü bize bunu hatırlatıyor ve emrediyor (X, Y, Z, kişisel görüşme, 10.04.2017). Görüşme sonrasında misafir olarak katıldığımız ayinde "Gökte bir kutlama var katılın" ilahisi alkışlar eşliğinde söylenmiştir.

Müzik Grubu Üyeleri

KMK ayinlerinde müzik aktörleri şehirde bulunan herhangi bir Hristiyan birey olabilir, önemli olan zaman ve mekan içerisinde bu topluluğa dahil olma isteğini belirten ve müzik aktivitesi içerisinde bulunmak istediğini beyan eden kişi olması yeterlidir. Burada amaç yerel etkinlik kümesini oluşturmak ve burada yüz-yüze toplumsallığı oluşturma işlevine sahip olmaktır. KMK'da Hristiyanlık dini ritüellerinin sürekliliği sağlanmaya çalışılmaktadır. KMK'de sen Amerikalısın, Sen Zambiyalısın, sen Bursalısın gibi etnik ve kültürel bir ayrışım yapılmaksızın, ortak dini bağ olması başat değer yargımızdır (Z, kişisel görüşme 10.04.2017). Bu kilise dışındaki kiliselerin pek çoğunun ortak özelliği tarihsel bekranda bağlı olarak buldukları il veya çevreye cemaat ile birlikte uyum içerisinde olmalarıdır. Mezhep odaklı kiliselerin büyük çoğunluğu -örneğin Antakya Ortodoks Kilisesi vb.- yüzyıllardır aynı cemaat üyeleri ve bu üyelerin aileleri ile ibadetini sürdürmektedir. Oysaki KMK'da bugün Zambiyalı ve Bursalı ortak bir değer altında dua ederken gelecek yıl bir Fransız ile bir Kenyalı aynı değer altında dua ediyor olacaktır. Bizim ortak noktamız Tanrı diyen bir topluluk ile karşı karşıyayız.

KMK'da ibadete ilk başladığımız yıllarda, cemaat üyeleri arasında herhangi bir enstrüman çalan arkadaş yoktu. İlahilerde bize eşlik edebilmek için X arkadaşımız gitarda akor ile şarkı çalmanın kolay olduğunu düşündüğü için gitar kursuna gitti ve çok kısa süre sonra bize ilahilerde eşlik etmeye başladı. Ardından özellikle yurt dışından gelen arkadaşlardan gitar ya da org çalmayı bilenler bize yanlarında getirdikleri bu enstrümanlar ile eşlik ettiler. İbadet esnasında ilahilere hangi enstrümanın bize eşlik ettiği bizim açımızdan çok önem taşımamaktadır. Hatta bu güne kadar birkaç kez bağlaması ile Şaban Ok ibadetimize bağlaması ile katılmıştır. Bize göre bir kişi rabba -imana- geldiği zaman kültür ve dil olarak değişmemesi gerekir herkes kendi kültürü ile KMK'da bulunmalı asimilasyon olmamalı. Yani bizim topluluğumuzda Türkiyeli bağlama çalsın Kanadalı gitar çalsın herkes kendi kültüründe tapınma yapmalı. Tek şartımız sözlerin Türkçe söylenmesidir (Z, kişisel görüşme, 10.04.2017).

Kilisemizde daha geniş bir koro kurmak istiyoruz fakat kilisemizin küçük olması ve müzik eğitimine sahip kişilerin olmaması bunu zorlaştırmaktadır. Şu an en eğitimli üyemiz Dexter'dir. Dexter pek çok enstrümanı çalabilmektedir. İsa şuan Güzel Sanatlar Lisesinde okuyor ve pek çok ilahide önemli katkıları bulunmaktadır. KMK bilinen kiliselerin dışında herhangi bir ikonik resim, tablo vs. içermemektedir. Kilisenin sadeliği "gelenek icadı" konumunda ilk kiliselerin küçük ve sade olmasından dolayı KMK cemaati üyeleri de kiliselerinin sade olmasını tercih etmektedirler. İkonik resimlerin olmaması ve sadelik bizim tercihimizdir. Biz çok fazla resim ve heykelin olmasını putlaştırılmış bir ibadethane gibi olduğunu düşünmekteyiz ve ihtiyaç hissetmiyoruz. Kilisede sadelik daha iyi (Nurgül Karakaya, kişisel görüşme, 11. 12. 2018). Kilise binasının bir iş hanında olması ve ritüellerin büyük oranda gizli yapılmasından dolayı kilise oldukça sadedir. Herhangi bir ikonik doluluk yoktur.

KMK'da birkaç kişi dışında kemikleşmiş bir cemaat topluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle gerek müzik grubu üyeleri gerek gökkuşağı korosu elemanları devamlı değişmektedir. Bu bağlamda KMK'da müzik ritüelleri dönemsel yada günlük olarak Kayseri'de bulunan ve Hristiyanlık dini ritüellerini bu kilisede yerine getirmek isteyen cemaat üyeleri tarafından yapılmaktadır. Özellikle eğitim amaçlı Kayseri'de bulunan cemaat üyeleri ortalama 2-4 yıl Kayseri'de yaşadığı için koroda bu üyeler görev alır. 2 yıl süren yaptığımız alan çalışmasında 2 farklı müzik topluluğu ile görüşme fırsatımız oldu. Müzik grubu elemanları ve görüşleri şu şekildedir;

Birinci grupta 5 kişi görev almakta idi. Bir elektro baterist (Dexter), bir elektro gitarist (Adri), 2 vokal (İsmail ve Catren) ve bilgisayar başında ilahilerin sözlerinin duvara yansıtılmasını sağlayan (T) adlı cemaat üyesi.

İsmail bey⁵; İslam dininden Hristiyanlık dinine geçmiştir ve kilisede solist olarak görev yapmaktadır. Kendisini şu şekilde tanımlamaktadır;

Kayseri'ye 7 yıl önce Üniversite öğrencisi olarak geldim. Benim müzik ile ilgim şu şekildedir; ben hafızım kuranı ezbere biliyorum, fakat eğitilmiş değilim. Hafızlık ile yetişmedim. Hafızlığı küçük yaşta usta çırak ilişkisi içerisinde öğrendim. Zaten Hristiyanlık dinine mensup değilseniz koroda şarkı söyleyemezsiniz. Çünkü inanmadığınız şeyi nasıl söylersiniz, önemli olan bunun şarkı ya da söz olarak söylenmesi önemli değil, inanca tabi olmaktır. Şarkıların sözlerinde, " İsa Tanrının oğlu" diyorsunuz, bunu inanmadan söyleyemezsiniz. Bundan dolayıdır ki, biz burada profesyonel bir koro oluşturalım, çok sesli şarkılar söyleyelim gibi bir derdimiz yok. Amacımız ortak dini değer yargılarının sesli olarak dışa vurumunu sağlamaktır. Pek çok enstrüman getirtelim müzisyenleri çağıralım (ateist olsun, Müslüman olsun ama müziği iyi yapsın) gibi bir derdimiz yok amacımız dini yargılarının bizimle eşdeğer olmasıdır. Tercümanlık yapıyorum Turizm şirketimiz var Türk'üm. Aslen Bursalıyım, Kayseri'ye İbrani dili edebiyatı okumak için geldim. Mezun olunca burada turizm işi ile uğraştım. Yahudi kutsal metinlerini okuduğum zaman rabbe geldim. Aslında mezhep dediğiniz şey yok, insanlar kendilerini birbirlerine belirli bir gruba bağlı hissetmek istiyorlar. Bize göre böyle şeyler ters, bize göre İsa'dan başka önder yok (İsmail, kişisel görüşme 10.04.2017).

Catren Wathsen; Amerikalıyım, sekiz yıldan bu yana Türkiye'de Kayseri'de yaşamaktayım. Küçük yaşta bu yana korolardayım. Kayseri'de İngilizce öğretmenliği yapıyorum. Bu koronun tek sesli olması diğer Hristiyan kiliselerindeki korolardan farklı olmasına neden olmaktadır. Aslında mezhep bize çok uzak bir kavram, bizim için önemli değil. Ben Prostetory (protestan) kilisesinde büyüdüm, Amerika'ya gitsem yine Protestory kilisesine giderim fakat mezhep bizim için herhangi bir anlam ifade etmiyor. Benim için mezhep daha çok tapınma tarzıdır. Biz mezhepsiz bir kiliseyiz. Yedi yaşından bu yana müzik ile ilgileniyorum, gitar çalıyorum. Nota takip edebilirim ama çok iyi değilim (Wathsen X, kişisel görüşme 10.04.2017).

Adri; Ugandalıyım, 2012 yılında Türkiye'ye Erciyes Üniversitesi Fizik bölümünde okumak için geldim mezun oldum. Benim Ailem Katolik idi. İki yıl önce gitar çalmaya başladım, çocukluk yıllarımda kilisede soprano idim. Şuan KMK'da gitar çalıyorum (Adri X, kişisel görüşme 10.04.2017).

Dexter; Zambiyalıyım, iki yıldan bu yana Kayseri'de yaşamaktayım. Ben de Protestan mezhebinden idim. Sekiz yıldır piyano çalıyorum, aynı zamanda gitar çalıyorum (Dexter X, kişisel görüşme 10.04.2017).

KMK'yı dördüncü ziyaretimizde 3 kişilik yeni bir grup ile karşılaştık; gitarda İsa Karakaya, bateride Dexter (eski üye) ve vokalde Nurgül Karakaya (Pastör'ün eşi) görev almakta idi.

Nurgül Karakaya; 18 yıl önce İsa Mesih'i rab ve kurtarıcı olarak kabul ederek Hristiyanlığa geçtiğini belirtti. Müzik geçmişi olarak ise okul yıllarında okul korosunda şarkı söylediğini ve yıllarda müzikle iç içe olduğunu belirtti. Kilisede müzik yapacak kişi sıkıntısı yaşadığımız zamanlarda ilahilere ben eşlik ettim ve zaman içerisinde söyleyerek kendimi geliştirdim (Nurgül K., kişisel görüşme, 11.12.2018).

Müzik grubunda vokal olan Nurgül Karakaya müzik ritüeli ile ilgili şunları söylemiştir:

İlahilerin Türkçe okunması hem bizim hem karşımızda bizi dinleyenlerin bir bütün haline geldiğini hissettiriyor. İlahiler ile ruhsallaşıyoruz ve tapınma yaparken ilahi okurken tanrının sözleri ile yaptığımız ezgiler bizim tanrıya daha fazla bağlanmamızı sağlıyor. Kiliseye gelen yabancılar da var (Kayseri'ye turistik amaçla ya da başka nedenlerle kısa süreli gelen Türk olmayan misafirler kastedilmektedir) fakat her ne olursa olsun gerek ibadet şeklimiz gerek ilahilerimizin hepsini Türkçe yapıyoruz. Bizim tarzımızda olan kiliselerin ortak fikri buldukları coğrafyaya uygun hareket etmektir. İbadete katılanların da Türkçe okuması gerekmektedir. İlahilerin Türkçe söylenmesi sayesinde farklı dillerden ve ülkelerden olan cemaat üyelerimizin dini ritüellerde ve sohbetlerde ortak dil olan Türkçe de daha iyi anlaşmamızı sağlıyor. Karşımızda oturan insanlarda (ilahiler okunurken dinleyici olarak katılan topluluktan bahsediliyor) bizim duygularımızın ezgilere dökülmesini daha iyi anlayabilmektedirler. Tapınma (ibadet) yaparken ilahilerde tanrının sözlerini bir şekilde karşımızdaki kişilere duyurabilmekteyiz ve bu yolla ruhsallaşıyoruz. Bu ilahileri okurken kendimi rabbe yakın ve huzurlu hissediyorum, aslında bu duygu anlatılmaz yaşanır (Nurgül Karakaya, kişisel görüşme, 11. 12. 2018).

Dexter sözlerine şu şekilde devam etmiştir;

Zambiya'da Protestan kilisesine gidiyordum, ritüel ve uygulamalar olarak bizim Zambiya'daki kilisemiz ile karşılaştıracak olur isem, sadece dil farklılığı var. Özellikle ilk geldiğim yıllarda Türkçemin zayıf olmasından dolayı bazı zorluklar yaşadım, fakat verilen mesajın aynı olması benim bu ibadete daha sıkı bağlanmamı sağladı ve Türkçem geliştikçe özellikle ilahileri daha mutlu ve duygulu okumaya başladım. KMK üyeleri olarak ilahiler söyleyerek tanrının mesajlarını veririz ve onlara müjdeleri iletiriz. Bu bağlamda müzik büyük bir öneme sahiptir. Ben bir kişiye kızdığım zaman arabamda dinlediğim ilahi

⁵ Soyadını söylemek istemediği için "bey" tanımlaması kullanılmıştır.

benim rahatlamamı ve sakinleşmemi sağladı, ardından tartıştığım kişiyi arayarak onunla konuşup her şeyi düzeltmek istediğimiz söyledim. Tanrı müzik aracılığı ile de bizimle konuşmaktadır ve yüreğimizi değiştirmektedir. O nedenle müzik büyük önem taşımaktadır (Dexter, kişisel görüşme, 11. 12. 2018).

Şekil 6: Törenden bir görüntü⁶.

Grubun tek eğitimli müzisyeni İsa Karakaya duygularını şu şekilde belirtmiştir;

Dernek başkanı Muammer beyin çocuğuyum onlar iman ettikten sonra bende onların çocuğu olarak İsa Mesih'e inandım. Zaman içerisinde gitar ile başlayan müzik yolculuğum şuan bir müzik okulunda öğrenci olarak devam etmektedir. Kilisedeki müzik etkinliklerinde küçük yaşlardan bu yana yer almaya başladım. Kilisedeki müzik grubumuz çok değişken bir kadro ile çalışmalarını sürdürmektedir. Neredeyse her hafta farklı kişiler eşliğinde provalar yapıyoruz. Bir hafta ben başka bir hafta kardeşim provaya liderlik yapıyor. Provaya başlamadan önce mutlaka dua ederiz ve ardından provamızı gerçekleştiririz. Kilise korosunda ve müzik grubunda görev alan arkadaşlar farklı meslek gruplarından ve farklı ülkelerden olmalarından dolayı Türkiye'deki geçmişi yüzyıllara dayanan diğer kiliselerdeki cemaat üyelerine göre daha fazla özveri göstermek zorunda kalıyoruz. Hem sonradan öğrendikleri bir din, hem tüm mezheplerden oluşan bir cemaat hem de tamamen farklı bir yapılanma içeren bir kilisede dua eden ve ilahiler söyleyen cemaat üyelerinin gösterdiği bu maneviyat ve özveri taktire şayandır. Biz çok küçük bir kilise olduğumuz için enstrüman temin etme konusunda bazı sıkıntılarımız var. Örneğin ben ve Dexter piyano çalıyoruz fakat piyano alamadığımız için kullanamıyoruz. Tapınma grubumuzda küçük, bu nedenle her şeyi imkânlar doğrultusunda yapmaya çalışıyoruz (İsa Karakaya, kişisel görüşme, 11.12.2018)

Gökkuşluğu müzik grubunun elemanları müziksel eylemlerinin objelerini çoğu zaman jestlerle canlandırır. Müzik grubu elemanları her ne kadar zaman zaman değişime uğruyor olsa da, karakteristik bir özellik, zihinsel ve fiziksel etkinliklerinin/süreçlerinin jestlerle notalandırılmış biçimini üretirler. Aslında burada yapılan uygulama görsel bir temsil değil, bir tür müzik partiyonudur. Zamanla KMK'ya özgü bir müzik kültürü, söylenen ezgiler var olmaya başlamış ve yeni ilahiler de her geçen gün eklenerek artmaya devam etmektedir.

4.4. Müzikal Değerlendirme

Yapılan müzikler müzikal duygulanımın yanı sıra dini ritüel özelliğinden dolayı tanrıya yakarış ve yaklaşma özellikleri de içermektedir. Aynı zamanda bu anlar esrime anı ya da estetik coşku olarak da nitelendirilebilir. İlahilerin temelini dini-tasavvufi tarzın enstrüman eşlikli vokal teknikleri, yerli ve Pan-Ayin Müziğine özgü seküler içerikler yer almaktadır. İcranın geleneksel mekânı ev tipi kilisedir. Ayinlerde müzik üslubundan çok eserlerin özü olan kelimelerin müzikle bağı daha ön plana çıkmaktadır. Müzik/söz ilişkisi kusursuz diyebileceğimiz örnekler yarattığı gibi Hristiyanlık stili ayin müziği geleneğini esas alan melodik türemelerle oluşan olgudan uzaklaşılmasını temsil eder. Bu topluluk Hristiyanlık dini musikisinde Pan-Ayin müziği etkisinin ayrışmasında ve yerli bir üslubun ortaya çıkmasında önemli bir aktördür. Söylenen ilahilerin büyük bir çoğunluğu son yıllarda bestelenmiş eserler olmakla birlikte sözlerin etkisi müziğin dramatik kurgusu ile güçlendirilmiştir.

Gökkuşluğu korusu, ilahilerde söz ve melodiyi son derece etkili kullanmaktadırlar. Ezgilerdeki ve ritmik yapıdaki basitlikler hem müzisyenlerin hem de söyleyen cemaatin müzik konusunda herhangi bir

⁶ Dexter, İsa Karakaya ve Nurgül Karakaya.

bilgisinin olmaması ve kilisenin düzenli bir korosunun olmamasından kaynaklanmaktadır. Ezgiler sistematik olarak o kadar basittir ki, mordan benzeri figürler, triller hatta tremololar bile yok denecek kadar azdır. Müziğin basitliği şarkı sözlerinin dramatikliği ile kapatılmakta, hem söz hem de müzik açısından karmaşıklıktan kaçınılmaktadır. İzleyiciler ayine katıldığı için aynı zamanda koro elemanı konumundadır. KMK'de müzik, tüketim nesnesi değil, toplumsal birliktelikte hoş geçirilen zaman olgusudur. Törende müzik ritüeli, kulağa ve ruha aynı anda hitap eder ve toplumsal bir eylem halini alır. Bu nedenle ilahiler büyük ölçüde sahneye özgü olmaktan kurtularak kendine münhasır bir hal alır. Dini ritüelin topluluk üzerinde bu kadar etkili olmasında müziğin rolü göz ardı edilemez.

KMK'de icra edilen müzik türü ülkemizde bazı radikal dini gruplar tarafından benimsenen ve içselleştirilen 'Yeşil Pop' adı verilen müzik türüne benzer özellikler göstermektedir. Ezgi yapısı herkesin kolaylıkla eşlik edebileceği kolaylıkta olan ve sözlerin sadece dini özellikler içerdiği müzik türüdür diyebiliriz. Müzik türü olarak daha az modülasyon, daha çok tekrar bölümü olan ve ezgisi daha dar aralık sistemine bağlı olan müzik türüdür. Armonik, ritmik ve tempo yapısı daha aza indirgenmiş, ortak vokal karakteristiği oluşturma amaçlıdır ve akılda daha kalıcıdır. Ayrıca batı müzik sisteminin tersine daha dar aralıklı ve doğaçlamaya yer verilmeyen ezgiler içerir. Bu yapının oluşmasında, topluluk üyelerinin sık sık değişmesi, müzisyenlerin sabit değil yine değişken olması gibi nedenler olarak düşünülebilir. Temel amacın Hıristiyanlık dinine mensup bireylerin bir araya gelebilmesini ve bu birliktelik esnasında duaya bağlı olarak ezgisel birlikteliğinde daha kolay sağlanması amaç olarak güdülmüş olabilir. Topluluğun ibadetinde en dikkat çekici unsur ibadetin sadece 'Türkçe' yapılıyor olmasıdır. İbadete katılanların büyük çoğunluğun Türkçeyi az bilmesi ya da yeni yeni öğreniyor olması bu durumu değiştirmemiştir.

4.5. KMK'de Scene

Cohen'in tanımlamasına göre scen belirli bir müzik türü ve içeriğini kapsayacak şekilde kavramsallaştırılabilir. Çalışmamızda Kayseri mezhepsiz kilisesinin popüler müzik pratikleri Küresel etkileşim göz önünde bulundurularak 'scene' kavramı çerçevesinde de incelendi. Scene kavramı 1990'lı yıllar ile birlikte yerel müziğin yayılma doğasını belirlemede müzik pratiklerinin üretim ve tüketim sürecini belirlemek amacıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. 'Scene'nin "bir müzik etkinliğini ya da zevkini paylaşma gibi ortak noktalara sahip olan insan gruplarını adlandırmak için müzisyenler ve müzik fanları, müzik yazarları ve araştırmacılar tarafından kullanılan terim" (Cohen 1999: 239)'dir. Scene popüler dini müzik pratiğinin üretim ve tüketim sürecini de ala alır (Aslan ve Yükselsin, 2015: 878). Kilise manevi olarak bağlı olduğu diğer şehirlerdeki (örneğin; Diyarbakır, Bodrum) kiliselerde yapılan müzik pratiklerini de belirli ölçüde takip ederek yerel ve küresel unsurları dikkate almaktadır. Kilisede ayine katılan bireyler hem kendi müzik zevkleri hem de kilisede müzik yapan cemaatin müzik zevkine bağlı olarak 'scene' dâhil olur. İnsanlar 'scene'yi bir yaşam tarzı olarak görür ve günlük yaşam pratiklerinde bunu kullanmaya başlar. İnsan toplulukları, buna bağlı olarak günlük aşamalarında kullanırlar. Kiliselerine Mezhepsiz Kilisesi adını veren ve bu kilise bünyesinde özellikle Pazar ayinleri başta olmak üzere diğer tüm dini ritüeller içerisindeki müzik pratikleri yapan Gökkuşuğu korusu, kilise ayinlerinde çağdaş tapınma biçimi gerçekleştirerek manevi bağlılık hissettikleri Anadolu Hristiyan Derneği tapınma Scen'i içerisinde kendi müzik kültürlerini oluşturmuşlardır. Scene hem yerel hem de aynı yer/mekân içerisinde (kent, bölge, ulus) birbirinden farklı müzik tarzlarının o yer/mekân ile kimliklendirilmesine gönderme yapar (Erol, 2009: 234). KMK tapınma Scene'i içerisindeki popüler müzik pratikleri sadece kilise özelinde -kutsal mekânda- belirli zamanlarda -Pazar ayinleri, Noel vs.- gerçekleştirilir. Böylelikle, bu ritüeller bize KMK'nın Tapınma Scene'inin zaman ve mekânda aktörler, yapılar, eylemler tarafından yaratılan bir sosyal sistem olduğunu gösterir. Günlük yaşantımızda kültürün popüler yönü ile üretim ve tüketim aşamasında farklı şekillerde ilişki içerisinde olabiliriz. Bu bağlamda küreselleşmenin etkisi ile popüler müzik kültür ürünlerine ulaşmamızı sağlayan en önemli mecra 'scene'dir. Scene aslında hem mekânın küçüklüğü hem de amacın katılımcıları ezgisel etki altına alabilmek olduğu için küme kısıtlanmış olur fakat birlik atfedildiği için hiç kimse tarafından olumsuz bir davranış olarak düşünülmez. Topluluğun ritüellerine bakıldığı zaman sosyalliklerini bu mekânda ortak ilgileri paylaşarak, kültür üretimi ve tüketimi ile göstermeye çalışırlar. Burada önemli olan cemaat üyelerinin scene ile bir anlam, değer ürettikleri ve bunu yaşamlarında kültürel kimlikleri ile ilişkili olarak kullanmalarındadır.

İbadet mekânı iç söylemsel inşa scene'i görevi görür ve böylece kendine özge bir mekân olarak inşa ederek diğer scene üyeleri için de görülebilir ve tanınabilir olmuştur. Hıristiyanlık kültür pratikleri scene içerisinde bir bütün halinde gerçekleşir. Farklı illerde bulunan bu tür Kiliseler sceneler birbiriyle etkileşim halindedir ve yerellerarası scene bu bağlantıları göz ardı etmez.

5. Sonuç

Kayseri Mezhepsiz Kilisesi, 1990'lı yıllarda Kayseri'deki mürted kişiler ve eğitim amaçlı Kayseri'ye yurt dışından gelen yabancıların bir araya gelmesi ile kurulan, herhangi bir kiliseye ya da mezhebe bağlı olmayan bir dernek kilisesidir. Çalışmamız bu topluluğun Hristiyanlığın ilk yıllarında olduğu gibi mezhep ayrımı olmaksızın Hristiyanların bir araya gelmesi ve ortak dil olan müzikte tek sesli ilahiler ile tanrıya şükür etmeleri üzerine odaklanılmıştır. Bu odaklanma "geleneğin icadı" teorisi ile değerlendirilmiştir. KMK ritüellerinin tamamında tanrıya şükür odaklı çalışmalarda amaç hafızalarda yeniden dinin ilk ortaya çıktığı dönemlere dönüş yaparak yeni bir gelenek icat edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, ezgilerden başlayan sadelik cemaat üyelerinin kıyafetlerindeki sadelikte dahil olmak üzere bunun birer göstergesidir. KMK ritüellerinde gerek bütün mezheplerden Hristiyanların bir araya gelmesi, gerek tek sesli güncel ilahilerin okunması bir anlamda kökene dönme arzusunun bir dışı vurumudur. Bu durum olmayan bir geleneğin 'yeniden icat' edilerek olarak yansıtılmasıdır.

Ülkemizde Hristiyanlık dini ritüelleri çerçevesinde farklı kiliselerde farklı form yapılarında ilahiler -örneğin Ortodoks kilisesinde makamsal ilahiler gibi- duymak mümkündür. Fakat KMK kilisesinde gerek Türkçeyi yeni öğrenen cemaat üyeleri gerek cemaat üye sayısının devingen olmasından dolayı makamsal ezgilerden yoksun popüler kültür ürünü tek sesli ezgilere rastlanmaktadır. Bu bağlamda topluluğun kendine münhasır bir cemaat yapısı ve müzik kültürünün oluştuğunu görmekteyiz. Türkiye'ye yeni gelen ve buradaki yaşama ayak uydurmaya çalışan yabancıların toplumu ve yaşadıkları yeri içselleştirebilmeleri ibadet şeklinin ve okunan ilahilerin Türkçe olması yoluyla daha rahat gerçekleşmiştir. Böylelikle topluluk küçük bir mozaik yapıyı oluşturur. Bu mozaik yapıyı bir arada tutmaya yarayan en önemli araçta müziktir. İbadetlerde müzik her ne kadar yeni popüler müzikler olsa da amaç Hristiyanlığın ilk yıllarında olduğu gibi tek sesli ezgilerle birlikteliği yeniden hafızalarda canlandırma çabası içermektedir.

KMK'da kemikleşmiş bir kilise korusu bulunmamaktadır. Koro üyeleri ve müzisyenler devamlı değişkenlik göstermektedirler. Bu da uygulanan müzik ritüellerinin oldukça basit ezgilerden oluşmasına neden olmaktadır. Üstelik bu durum bazı kiliselerde olduğu gibi çok sesli müzik yapılmasını neredeyse olanaksız hale getirmiştir. KMK korosunda seslendirilen ilahilerden bir kısmını Türkiye genelindeki kiliselerde seslendirilen ilahiler, bir kısmını da KMK üyesi kişilerin yaptığı besteler oluşturmaktadır. Kilise müzik topluluğuna katılmak için mutlaka Hristiyanlık dinine mensup olmanız gerekmektedir. Çünkü asıl amaç ortak düşünce noktasında birleşmeyi sağlamaktır. Dini ritüel esnasında müzik yapmakta amaç güzel müzik yapmak değil, tanrı inancı ve duaların İsa ve tanrıya inananlar arasında güçlü bir bağ kurulmasına sağlayan bir süreçtir. Yani inanmayan kişinin bu törende ayine katılması dua eşliğinde şarkı söylemesi topluluğun kesinlikle karşı çıktığı bir durumdur.

Topluluk üyeleri akıllı telefon uygulaması ile güncel ilahileri "kulaktan kulağa öğrenme" yöntemi ile öğrenmektedirler. Gelişen teknoloji sayesinde toplumda notalı öğrenme isteği azalmakta, kulaktan öğrenme eğilimi giderek artmaktadır. Bu durum çok sesli müziğin giderek gözden düşmesine ve tek sesli müziğe geçişe neden olmuştur. KMK üyeleri farklı ülkelerden ve farklı dillerden toplama ve sürekli değişken bir grup olduğu için nota öğretimi ve bu öğretimin çok sesli müziği dönüşmesi imkânsız bir hale gelmiştir. "Tanrıyı Yüceltelim" Apple Store uygulaması, İnternet Web sitesi üzerinde bulunan duaların cemaat üyeleri tarafından her yerde ve 12 dilde ulaşabilmelerini sağlayan bir uygulamadır. KMK üyelerinin bu uygulama aracılığı ile duaları öğrenmeleri sağlanmaktadır. Bu uygulama KMK'da koral çok sesli ayin yerine tek sesli ayin ritüelinin uygulanmasına olanak sağlamıştır. "Tanrıyı Yüceltelim" dijital uygulaması Hristiyanlığın herhangi bir mezhebine hitap etmemektedir. KMK tarzı kiliseler, bu sistemde bulunan dualardan istedikleri duaları Hristiyanlar tapınma esnasında okumaktadırlar. Dijital uygulamalar Hristiyanlık dini ritüellerindeki dini müziklerin tek sesli ve popüler ezgilerden oluşmasında çok etkili olmuştur.

KMK'ya yeni katılan cemaat üyelerinden cep telefonuna bu dijital uygulamayı yüklemesi ve duaları dinleyerek öğrenmesi istenmektedir. Ayrıca internet üzerinden yayın yapan Youtube kanalında da bu ezgileri seslendiren Türkiye'nin farklı bölgelerindeki KMK tarzı kiliseler veya tarihsel geçmişi olan mezhep kiliselerinde okunan bu duaların video kayıtları yüklü olduğu için bu site üzerinden de dinleyerek öğrenme olanağı olduğu cemaat üyelerine söylenmektedir. Sonuç olarak müzik ritüellerinde tek sesliliğe sessiz bir geçiş yapılmaktadır. Ayrıca müziklerde çağdaş tapınma müziği biçemi olarak popüler ezgiler üretilmeye başlanmıştır. Popüler müzik eserlerinde olduğu gibi akılda daha rahat kalıcı ezgi yapısı zor olmayan besteler hem daha fazla rağbet görmekte hem de cemaat üyelerinin bu ezgilere kendilerini daha yakın hissetmelerine neden olmaktadır. Kilisede en dikkat çekici uygulama yurt dışından gelen yabancılar ayine katıldıkları zamanlarda bile ibadetin Türkçe yapılmaya devam edilmesidir. Yurt dışından gelenlerin hâkim olduğu dil olan İngilizce ile ibadet ve sohbetler gerçekleştirilecek iken ısrarla Türkçe ritüeller yapılması, gelen

misafirlere KMK tarzı kiliselerin barındıkları ve yaşadıkları topraklara olan saygılarının sonsuz olduğu algısının oluşturulma çabasıdır.

Kayseri Mezhepsiz Kilise dinsel müzik icrasının tecvitli/entonasyonlu icra (Türkçe İncil metinleri) ve ezgisel/tonal icra (Azizlerin sözleri) olmak üzere iki temel müziksel üsluptan oluştuğu saptanmıştır. Tecvitli icra geleneğinin topluluğun tonal icrada uyguladığı ve ilahilerin performansı sırasında dem tutularak ezginin dem üzerine söylendiği, ilahilerin tonal özellikler taşıdığı gözlemlenmiştir.

KMK'ya iki yıl içerisinde yaptığımız 4 ziyaret arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Kilisenin eskisine oranla daha bakımlı ve düzenli olduğu, ibadete katılan cemaat üyelerinde değişiklikler olduğu, hatta müzik topluluğunun neredeyse tamamının değiştiği yaptığımız tespitler arasındadır. KMK cemaati üyelerinden bağlı oldukları mezhep ya da eski inançlarında direnen cemaat üyelerinin, KMK'ya daha gönülden bağlanmalarını sağlamak amacıyla ilahilerin ve ibadetin Türkçe yapılması, KMK yöneticilerinin elinde gizil ama güçlü bir silah görevi görmektedir. KMK için müziğin önemi gerek akapel gerek enstrümantal müzik olsun bir anlamda tanrıya kişinin yüreğini ifade etmesinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Diğer kiliselerde olduğu gibi KMK inancının temelini oluşturan öğelerden bir tanesi de müziktir.

KAYNAKÇA

- Adri (2017, 04 10). kişisel görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- Anderson, B. (2014). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis yayınları.
- Artun, E. (2016). *Türk Halk Bilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aslan, U., & Yükselsin, İ. Y. (2015). Protestan Ritüellerinde Popüler Müzik Pratiği: İzmir Çağdaş Tapınma Scene. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Cilt: 8 Sayı: 40, 876-888.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Atiya, A. S. (2005). *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*. Çev. Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul: Can Matbaacılık.
- Ayparlar, F. (1996). *Çok Sesli Müziğin Öyküsü*. Antakya: Kültür Basım Yayım ve Tic. Ltd. Şti. Basımevi. .
- Boran, İ., & Şenürkmez, K. Y. (2007). *Kültürel Tarih Işığında Çok Sesli Batı Müziği*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. .
- Cohen, S. (1999). "Scenes", *Key Terms in Popular Music and Culture*. (Ed: Bruce Horner, Thomas Swiss), Oxford: Blackwell Publishers.
- Connerton, P. (1999). *Toplum Nasıl Anımsar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dexter. (2018, 12 11). kişisel görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- Dumbauld, B. (2012). Warship Music and Cultural Politics In the Chinese American Church. *Ethnomusicology Review Volume 17*, 1-13.
- Erol, A. (2009). *Müzik Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Bağlam Yayınları, Müzik Bilimleri Dizisi 10.
- Gönül, M., & Altıntuğ, O. (2014). Dinler ve Müsiki. *İSTEM Yıl: 12 Sayı: 24*.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. İstanbul: Heretik Yayıncılık.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (2006). *Geleneğin İcadı*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- İsmail. (2017, 04 10). kişisel görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- Karakaya, A. İ. (2018, 12 11). kişisel görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- Karakaya, N. (2018, 12 11). kişisel görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Oral, M. U. (2011). *Ön Asya Topraklarında Dinler Tarihi ve Müzik*. Ankara, Türkiye: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sachs, C. (1965). *Kısa Dünya Musiki Tarihi*. Çev. İlhan Usmanbaş, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Şahin. (2017, 04 10). kişisel görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- Şentürk, R. (2016). *Müzik ve Kimlik*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Turan, N. S. (2016). *Mısırda Ulusun İnşasında, Kimlik ve Kültürel Bir Aktarıcı Sembol Olarak ÜmmüGülsüm'ün Müzikal Mirası*. *Uluslararası Müzik Sempozyumu, Müzikte Performans*, Bursa: Bursa Osman Gazi Belediyesi Yayınları.
- Wathsen. (2017, 04 10). kişisel görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- X. (2018, 12 11). kişisel görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- Y. (2017, 10 4). Kişisel Görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)
- Z. (2017, 10 4). Kişisel Görüşme. (R. Bağ, Röportaj Yapan)